

JOHANNES BARBARUSE VENEMAA

Ühe reisikirja juhtum

ANNELI KÕVAMEES

„Reisimine on filmimine ilma kaamerata, – see on programmi vahetus iga sekundi järele, see on novell novelli järele, see on elav romaan.”

(Barbarus 1930: 570)

Johannes Vares-Barbaruse (1890–1946) positsioon Eesti aja- ja kultuuri- loos on vastuoluline. Ühelt poolt oli ta silmapaistev arst nimega Vares, teisalt Barbaruse-nimeline poeet, kelle modernistlikku luulet ei ole alati tunnustatud ning kelle retseptisioon on olnud häiritud. Selle üheks põhjuseks oli tema poliitiline tegevus, „mis ei ole lasknud luuletaja Barbarust käsitleda kontekstivabalt” (Laak 2002: 97). Peaaegu alati käsitletakse Vares-Barbarust koos tema poliitiliste vaadete ja/või tegevusega ehk tähelepanuta ei jää tema vabariigiaegne „vaibumatu opositsioonimeelsus” (Eelmäe 2007: 1522), ühis- konnakriitilisus ega vasakpoolne hoiak.

Enamasti on analüüsitud Barbaruse luulet, vähem tähelepanu on pälvi- nud tema teised kirjutised. Järgnevalt vaatlen Nõukogude Liidu reisi kajas- tust „Matkavisandeid & mõtisklusi”, mis ilmus esmakordselt Loomingus 1935. aastal ja kohendatud variandina Barbaruse kogutud teoste kolmandas köites 1950. aastal. Üksikud käsitlused on vaadelnud seda teksti 1920.–1930. aasta- te Venemaa-teemaliste reisikirjade raamistikus (vt Ponomarjova 2001; Pähkel 2009; Kõvamees 2013), ent vaid konkreetset reisikirja analüüsivaid käsitlusi ei ole seni ilmunud. Artiklis võtan vaatluse alla Barbaruse Venemaa/Nõu- kogude Liidu kuvandi, toetudes seejuures imagoloogilise kirjandusuurimuse põhimõtetele, ning uurin, millistest komponentidest see kuvand koosneb. Tei- salt jälgin kogutud teoste jaoks tehtud muudatusi: milliseid kohendusi kät- keb reisikirja nõukogudeaegne versioon ning kuivõrd on need muutnud autori Venemaa kujutluspilti? Vaatlen sisulisi muudatusi, keelelise redigeerimise üksikasjad jäävad tähelepanu alt välja.

Reisikirja iseärasustest

Reisikirjade puhul domineerib autobiograafiline lugemisviis, mis pakub või- malusi avada autori teisi, prestiižsamaid töid või koguni autorit ennast, ent reisikirja spetsiifilisemad iseärasused jäävad sageli tähelepanu alt välja (Po- lezzi 2004: 122). Ka Barbaruse Nõukogude Venemaa teemalised reisikirjad on olnud suuresti autorist üldpildi loomise teenistuses, neid on käsitletud tema maailmavaatelisi hoiakuid kinnitavate allikatena (vt nt Eelmäe 2007: 1532; Valge 2014: 277).

Nii autobiograafia kui ka reisikiri on hübriidsed žanrid, mida ei ole lihtne defineerida ning üks ja sama tekst võib olla nii memuaar kui ka reisikiri. Näiteks Friedebert Tuglase reisielamuste kajastust „Esimene välisreis. Pagulasmälestusi Prantsusmaalt ja Itaaliast 1909–1910” (1945) on käsitletud mälestusraamatuna (vt nt Eelmäe 2000: 616; Puhvel 1987: 147) ja samuti reisikirjana (vt nt Epner 2001: 382; Kõvamees 2008: 43–45). Reisikirja on raske defineerida seetõttu, et see laenab võtteid mitmesugustest valdkondadest: memuaristikast, ajakirjandusest, kirjadest, reisijuhtidest jne. See võib hõlmata pea kõike, mis on vähegi seotud selles kajastuva reisiga: topograafilisi kirjeldusi, ajalugu, autobiograafiat või siis lihtsalt mõlgutusi ükskõik millest (Youngs 2013: 1, 8). Jan Borm on toonud hübriidsete žanrite puhul sisse dominantsuse aspekti, määratledes reisikirja järgmiselt: see on narratiiv, mida iseloomustab (peaaegu alati) esimeses isikus ja eelduspäraselt tegelikult kogetud reisi või reisidega seostuv mittefiktsionaalsuse dominant, kusjuures autor, jutustaja ja peategelane kattuvad (Borm 2004: 17). Näiteks Karl Ristikivi „Itaalia capriccio” (1958) ja „Rooma päevik” (1976) paigutuvad mõlemad reisikirjanduse üldmõiste alla, mis hõlmab reisi ja reisimise peateemaga tekste (vt Borm 2004: 18–19), ent eelnevale definitsioonile vastab vaid „Itaalia capriccio”, kuna see kätkeb reaalselt toimunud retke, mille võttis ette tegelik isik Karl Ristikivi, kes on nii autor, jutustaja kui ka peategelane. Seevastu „Rooma päeviku” peategelane ja jutustaja on fiktsionaalne tegelane Kaspar von Schmerzberg, teose autor aga Ristikivi.

Reisikiri tervikuna on konstruktsioon, sest selles on tehtud teatav valik, mida ja millest kirjutada: me alati valime, mida näeme, mida ei näe ja kellega kohtume, alati loome oma sihtkoha (Youngs 2013: 10). Reisikogemus jõuab lugejani läbi kirjutaja filtri ning kirjutamise kaudu, tegemist on reisikogemuse „tõlkega” tekstivormi (Thompson 2011: 62), milles mängivad olulist rolli ilukirjanduslikud võtted, nagu süžee, karakterid, dialoog (Youngs 2013: 4). Reisikirjutus on fakti ja fiktsiooni ning subjektiivse vaatluse ja objektiivse dokumendi vahel (Holland, Huggan 2000: 11). Ometi ei ole reisikirjanikul sama väljamõtlemise vabadust nagu romaanikirjanikul, kuna nii riskiks ta sellega, et kirjatöö klassifitseeritakse puhtaks ilukirjanduseks (ingl *fiction*) või hoopis pettuseks (Thompson 2011: 16). Reisikiri ei ole seega lihtsalt reisimuljete kogum: selle autor teeb (esteetilisi, eetilisi, ideoloogilisi jm) valikuid ning ilukirjanduslikke võtteid rakendades vormib ta käsitletavast maast teatud kuvandi.

1930. aastad: reisikirjad ja Nõukogude Venemaa

1930. aastatel kasvas avaldatud, sealhulgas eraldi raamatutena väljaantud reisikirjade hulk. Esmakordselt ilmusid ka pikemad ülevaated reisikirjadest, käsitleti nii uudisteoseid kui ka varasemaid eesti reisikirju (vt nt Urgart 1931, 1938, 1939). Suurem osa reisikirjadest ilmus ajakirjanduses, seejuures ajalehtedes avaldatuid määratleksin reisikirjanduslike reportaažidena, kuna need ei kasuta ilukirjanduslikke võtteid, vaid seavad esiplaanile eeskätt lugejate teavitamise (Kõvamees 2013: 56–57). Selles osas paistavad silma Nõukogude Venemaad¹ kajastavad kirjutised. 1930. aastal ilmus eraldi raamatuna Alek-

¹ 1930. aastatel kasutatakse enamasti määratlust Nõukogude Vene(maa), nagu selle leiab ka Barbaruse reisikirjast. 1950. aasta trükis on see asendatud Nõukogude Liiduga.

sander Antsoni ja Rudolf Sirge „Tänapäeva Venemaa”, mis annab ilmeka pildi kaasaegsest nõukogulikust ühiskonnast. Teos on selgelt kantud autorite pahempoolsest hoiakust ning sai kriitiliste hinnangute osaliseks (vt nt Viskel 1931; Laaman 1931; Semper 1931: 36–38; Teppich-Kasemets 1933).

1930. aastate teisel poolel suurenes Venemaa-teemaliste kirjutiste hulk märgatavalt, nii näiteks avaldas ajakiri Nädal Pildis alates 1937. aastast regulaarselt teateid Nõukogude Liidus peetavate poliitiliste kohtuprotsesside kohta, ulatuslikult tähistati Puškini surma-aastapäeva 1937. aastal,² 1939 ilmus ajakirja Teater Nõukogude Venemaa erinumber (Karjahärm, Sirk 2001: 377).

1925. aastal asutatud Üleliidulise Välismaaga Kultuurisidemete Arendamise Ühingu (VOKS)³ Eesti-Nõukogude Ühing loodi küll alles 1940. aastal, ent VOKS-i kutsel käidi Venemaal juba varem, näitena võib tuua Barbaruse, Johannes Semperi, Nigol Andreseni. Peamiselt külastati Moskvat ja Leningradi (Karjahärm, Sirk 2001: 377–379). Eesti kultuuriinimeste tihenened suhtlust ja külaskäike Nõukogude Liitu ning selle ajendeid on pikemalt käsitlenud Jaak Valge (2014).

Üks Nõukogude Liitu külastanud kirjanikke oli niisiis Barbarus: 1928. aastal viibis ta koos Semperiga Lev Tolstoi 100. sünniaastapäeva pidustustel Moskvas ja Jasnaja Poljanas. Mõlemalt järgnesid ka kirjutised: Semper avaldas reisikirja „Märkmeid Moskvaskäigult” (1928), Barbarus ülevaate Nõukogude kirjandusest (1928).⁴ 1935. aastal käis Barbarus Leningradis ja Moskvas ning avaldas Loomingus reisikirja „Matkavisandeid & mõtisklusi”. Selles tuleb esile Barbarus pigem kultuurireisijana, tema pilk on ennekõike suunatud erinevatele kultuuriga seotud valdkondadele: arhitektuurile ja linnaehitusele, teatrile, raamatutele. Erinevalt paljudest teistest sel ajajärgul Venemaast kirjutanutest ei keskendu ta pikemalt töölistemaatikale ega argielulistele üksikasjadele, tema ülestähendused jäävad turistlikult visandlikeks,⁵ nagu markeerib ka kirjutise pealkiri.

Barbaruse ideoloogiline platvorm

Barbarus paneb kohe reisikirja alguses paika oma positsiooni ja filtri, mille läbi reisikogemusest kirjutatakse. Ta alustab hinnangutega ajajärgule: 1930. aastatel Euroopas, eeskätt Saksamaal toimuvatesse sündmustesse suhtub ta kriitiliselt. Olukord on sundinud vaatama ida poole: „Kultuuri- ja vabadusevaenulikkus Saksamaal ja teistes sellest vaenulikkusest nakatet riiges on vaimu-inimesi sundinud kultuuripiirkondade hinnangus ja valikus ikka rohkem ja rohkem pöörama silmi vastandsuunas. Lääs kipub meile kultuuriliselt mineviku seljataguseks, ajalooliseks taustaks kujunema, kuna ikka rohkem ja

² Sellest pikemalt vt Martinson 1999.

³ VOKS-i tegevusest ning selle suhetest eesti vasakharitlastega vt nt Rebassoo 2014.

⁴ Täenduslikult on Barbarus märkinud samal aastal kirjas Semperile: „Olen oma isiku suhtes puhtkommunistilisele seisukohale jõudnud ja tahan sellele jääda edaspidigi” (Eelmäe 2007: 1533).

⁵ Iseloomulikult vihjab visandlikkusele ka Barbaruse reisikirja „Põhjast – lõuna” esimese osa alapealkiri „Reisiviskeid”. 1930. aasta Loomingus läbi mitme numbril ilmunud „Põhjast – lõuna” vahendab kiirpilguliselt muljeid Hollandist, Belgiast, Prantsusmaalt, keskendudes põhiosas Hispaaniale. Erinevalt Venemaa-reisikirjast leidub „Reisivisetes” ka filosoofilisemaid arutlusi, nii mõtiskleb Barbarus näiteks reisimise ja ruumiravi teemal (1930: 569).

rohkem kerkib esiplaanile ja leiab tunnustust kultuuritahteline ja suuteline Ida.” (Barbarus 1935a: 905) Reisikirjades tavapärasema põhja-lõuna vastanduse asemel on esiplaanil niisiis ida-lääne vastandus: tekst on kirjutatud sümpaatiatundega ida suhtes, see näeb suurt naabrit edasiviiva jõuna nii vaimsel kui ka ehituslikul tasandil, lääne suurus on aga jäänud minevikku ning tulevik on ida ja kõige selle päralt, mida kannab endas Nõukogude Venemaa.

Barbarus täheldab omalaadset pööret: kui kunagi oli Peterburi aken Euroopasse, kust vaadata välja, siis nüüdseks on olukord vastupidine, on põhjust vaadata sisse. Toimunud kommunistlik eksperiment annab selleks alust, võib „veenduda proletaarilise kultuuri üldinimlikus vastuvõetavuses” (Barbarus 1935a: 905). Autor toetab oma seisukohta sellega, et märgib: „Euroopa, kogu maailma mõtlejamaad ja vastutustundelisemad pääd, nende hulgas terve rida üldtuntud kirjanduslikke suursi, demonstreerisid oma poolehoidu meie idanaabri renessansile, tema kultuurisaavutustele” (Barbarus 1935a: 905), vihjates Pariisis 1935. aasta juunis toimunud kultuurikaitse kongressile, kus viibisid mitmed nimekad kirjanikud. Ida-meelsuse tingis suuresti fašismivastatus: rõhutamaks vastuseisu Saksamaal toimuvale demonstreeriti oma soovivat suhtumist Nõukogude Venemaasse, kelles nähti natsionaalsotsialistidevastast tegurit. See lääne vasakintellektuaalidele omane hoiak kangastub selgelt ka Barbaruse reisikirjas väljenduvast suhtumises ja käsitluses.

Barbaruse ida-sümpaatiat ei ole tema isikut ja loomingut tundvale lugejale üllatav, aga selle juures võiks pakkuda huvi asjaolu, et selles positiivses kuvandis leidub siiski omajagu (ja üsnagi mahukaid) väljajätte 1950. aasta väljaandes, mis kohati muudavad üldpilti märkimisväärselt. Tegemist on olulise nüansiga, kuna pikka aega oli kättesaadav eelkõige kogutud teostes ilmunud tekstivariant, st ettekujutus Barbaruse Venemaa ja Nõukogude Liidu kogemusest kujunes just selle põhjal.

Juba esimesel leheküljel on mahukas kärbe, kogutud teostest ei leia viidet väikerahvastele ja nende positsiooni heitlikkusele: „Meie, kes me pisirahvana seisame kahe tõmbetuule lahtisel aknal, peame teadma, kuidas tagada iseseisvat olemasolu, et mõni iil vesikaarest või mõni muu tornaado meie kultuuri ei ähvardaks. Võib-olla tuleb meil nii mitmeti korrigeeri endisi suundumisi, võib-olla tuleb meil ümber orienteeruda kultuuripiirkondade hinnangus ja valikus, nagu seda võime nenti teiste rahvaste juureski (Prantsusmaa, Tšehhoslovakkia jne.)” (Barbarus 1935a: 905) Barbarus näeb läänes toimuvat ohu märgina ja on Nõukogude Liidu suhtes selgelt positiivselt meelestatud, ometi markeerib ta eraldi väikerahvaid ähvardavat ohtu, kasutades seejuures visnapuulikku tõmbetuule kujundit. Selle löigu väljajäämisega kujuneb 1950. aastal Nõukogude Liidust kuvand kui täielisest maailma rahu eest seisjast ja väikerahvaste kaitsjast, keda autor kutsub tunnustama (vrd Barbarus 1935a: 905, 1950: 99). Saksamaal toimuva taustal tõstetakse esile Nõukogude Liidu „väikerahvaste sallivust, nende kultuuri omapära soodustamist ja arendamise tahet” (Barbarus 1935a: 905), ja kuna „rahvasteliidul pole hullusärki tõumäratsejate taltsutamiseks” (Barbarus 1935a: 906), siis vaenlast ja ohtu määratledes näibki ainus võimalus suunata oma pilk ida poole, kust loodetakse abi ja tuge. Autori positsioon on selge, ent mitte üleni heakskiitev, nagu see on 1950. aasta muudetud väljaandes.

Leningrad: metalne linn ja ülesehitustöö

Leningradi kujutamises on valdav terase (vn *сталь*) motiiv, mis annab kogu reisikirja Leningradi kujutusele juhtmõtte. Isegi Neevat on kujutatud Soome lahte suunduva sulaterasena ning jõe kohal kõrguvad raudsed vikerkaared (Barbarus 1935a: 906). Barbaruse luuletustest tuttav tehnikastlik maailmavaade ja konstruktivism annavad endast märku ka reisikirjas ja linna kuvandis. Tunnustuse ja tähelepanuga kujutatakse uue Venemaa loomist. Juhtmotiiviks seatud Vaskratsanikust (taaskord metalne tähis) hargneb mõttekäik suurest ülesehitustööst, millele leitakse paralleele Aleksei Tolstoi romaanist „Peeter Esimene” ja Barbaruse nähtud dramatiseeringust – märgitakse ka tsaari raudset tahet linna ja ühiskonna vormimisel. Barbarus hindab süsteemi- ja plaanipärasust, selgekäelist konstrueeritust, mille kõigea aina edasi ja edasi minnakse: „Midagi karastavat-karget, midagi plaani- ja süsteemikindlat hingab vastu platsidelt, sildadelt, majaderühmitusest ja tornidest-ki” (Barbarus 1935a: 906).

Kirjeldatu põhjal kujuneb pilt ka sellest, milline oli Leningrad mõni aeg tagasi, Barbaruse eelmise sealkäigu ajal 1928. Tollane linn näis kesine ja nii on tagasivaateid 1950. aasta versioonis kärbitud. Näiteks: „...hoolitsedes ühtlasi puhtuse tõusu eest, millises suunas endisega võrreldes (1928. a.) on jõutud väga palju korda saata: tänavad on parandet, asfalteerit, *või gudroniseerit, nii et mõnelt prospektilt võililli nõöpauku noppi kauge unistusena tundub*” (Barbarus 1935a: 906; siin ja edaspidi markeerib kaldkirjas lauseosa kogutud teostes välja jäetud – A. K.). Iseenesest väärtustav osutus olukorrale annab aga ühtlasi aimu linna kunagisest armetusest: lisaks rohtunud tänavatele märgib Barbarus varasemaid „melankoolseid leiva- ja piimasabu” (1935a: 906) ning asjaolu, et inimeste ilmed on nüüd rõõmsamad. 1950. aastal ei olnud vastuvõetav kujutada mis tahes ajajärgu nõukogude elu armetust, seda enam, et 1928. aastal ehitati juba jõudsalt uut, nõukogulikku ühiskonda.

Uuema aja inimest Venemaal valdab vaimustus masinatest ja tehnikast. Linnakujutuses on ühisjooni Barbaruse linnaluulega, kus on olulisel kohal kaasaegse maailma tehnikasaavutused, erinevad masinad, telegraafid, süstlevad trammid jms (vt Kepp 2010: 681–685). Uhkusega näidatakse väliskülastele masinaid põldudel ja teedel, taevast lendavaid lennukuid ning olukorda taas 1928. aastaga kõrvutades rõhutatakse progressi. Märgitakse rahvahulkade tehnikavaimustust, eraldi tähelepanu on suure ja kaasaelava osavõtuga lennudemonstratsioonil, ometi on uustrukis tähenduslikke kärpeid. Nii ei ole lennudemonstratsioon 1950. aasta väljaandes enam „puhtlõbustamise eesmärgiga” (Barbarus 1935a: 907), välja on jäänud ka viide rahva välimusele: „kõrvuti selle j u b a korralikult-lihtsalt rõivastet massi maiste pudulõbudega murul lamades või kitsal liivikul supeltrikoos peesitledes (oli haruldaselt soe sügispäev)” (Barbarus 1935a: 907; minu esiletõste – A. K.). Rahva riidetust rõhutades antakse mõista varasemast olukorrast, nõukogude inimeste jõudeelu (*pudulõbu*) kujutamine ei ühti aga tööliste ja töötamist rõhutava Nõukogude Liidu kuvandiga.

Sarnane juhtum on ka Barbaruse osutus Leningradi elanike eestilistele või soomelikele nägudele, mis tervenisti puudub uustrukist:

Mõnel säälsel kodanikul (mitte pagulasel) on nii tuttav pärnlase profiil, et aina imestad teretamata möödumise üle. Eks rõhuta seda töupära asjaolu Puškingi oma Vaskratsuri sissejuhatuses [---]. Tingimata on siin kahe rassi ühtesulamise järgi leida, ent ärgu arvatagu, et ma selle väitega kuidagi tahaksin toetada Suur-Soome apetiite kõige selle järele, millel minevikust veel mingit hõimulõhna juures on. Juba teatrite pärast ei lubaks ma Leningradi kellelegi teisele, kui praegusele peremehele, isegi siis, kui sääl viiskümmend protsenti soome-ugri hemoglobiini oleks, sest keeleliselt ja meeleliselt on linn täielikult venepärane. (Barbarus 1935a: 906–907)

Barbarus küll taandab tekstis Nõukogude Liidu suhtes negatiivse tõlgendamisvõimaluse või sihi, ent sellegipoolest on kogutud teostest välja jäetud ainuüksi vihje kunagisele olukorrale ja 1930. aastate sündmustele, asjaolule, et Leningradis ja selle ümbruses oli ulatuslik (ingeri)soomlaste asuala, mis 1940. aastatel sõjakeerises likvideeriti.

1950. aasta trükist ei leia ka sadama suurenenud tegevuse tunnustavat mainimist (vt Barbarus 1935a: 907). Võimalik, et sadamat puudutavad arvandmed reisikirjas ning viited tööstuslinnadele liigitusid tundliku, kui mitte salastatud info alla, problemaatiline võib olla ka märge „välismaalt saadud” varustuse kohta.

1950. aasta väljaandest puudub ka autorit saatva punaväelase kommentaar loomakarja kohta: „Eks siin ole juurdekasvu teiegi loomalavadel, tähendab ta sõrmega taamal uitavale karjale ja üsna tee veeres roosatsevale sigadesalgale” (Barbarus 1935a: 907). 1930. aastate kontekstis ei peitu selles lauses midagi erilist (osutus tavalisele kaubavahetusele), ent Nõukogude okupatsiooni aegses Eestis oli võimalus lisatõlgenduseks: tekstilõiku võis mõista vihjena olukorrale, mil Eesti põllumajandus oli seatud suure Nõukogude Liidu teenistusse. Reisikirja uustrukis on niisugused mitmemõttelised ja võimu suhtes negatiivset tõlgendust lubavad kirjakohtad välja lihvitud.

Moskva: tellingud ja ameerikalik ülepakkumine

Moskvat käsitleva alaosa pealkiri on „Linn tellingeis”, ehitustegevust kujutatakse energilises ja optimistlikus võtmes, edasiviiva jõuna, mis ulatub ka teatrilavale.

Moskva on ehituse hoos. Moskva peab uueks saama – avaramaks, rõõmsamaks, hügieenilisemaks. Nii on otsustand rahvakomissaride nõukogu käesoleva aasta juulis. *See on ühtlasi demonstratsioon, kihundustöö ja propaganda, mitte ainult sise-, vaid ka välisilmale, sest Moskva on „revolutsiooni aju ja süda”. Moskva on saanud turismi huvipunktiks.* – „Nagu kunagi varem Pariis oli reduks ja kooliks mässulise kodanluse esindajale, nõnda kujuneb praegu Moskva maapaoks ja õppeasutuseks revolutsioonilise proletariaadi esindajale,” mainib Stalin omas kõnes. *Kõiges selles on ameerikalikku ülepakkumise tungi. Nii siis võib näha, kuidas mõnele madalamale majale pannakse pähe uus Monomahhi müts, mis tõstab ta pää jao kõrgemaks ja lisab ühe või paar korda tube. Teisal poogitakse majale külge kõrvalehitus....* (Barbarus 1935a: 909)

Barbarus on oma poolehoidvale pilgule vaatamata tajunud ehitustöös propaganda rolli ja ülepakumist, mis kõige rängemal stalinistlikul ajajärgul ilmunud uustrukis ei sobitunud enam nõukogulikku linnakuvandisse. Hoogsalt võideldi siis ka Ameerika imperialistidega (vt Olesk 2003: 470–472) ning 1935. aasta kõrvutused Ameerikaga ei tulnud enam kõne alla. 1950. aasta väljaandes avaneb seega üdini positiivne kujutus, kõik konarused on tasandatud ja kohati on algne tähendus omandanud sootuks vastupidise mõtte, nt Monomahhi mütsi kohta öeldu asetub eelneva tekstiosata hoopis teise valgusse.

Juba kerge sotsrealistliku paatosega kujutatakse kõikevõitvat ülesehitustööd: „Sageli satub haamri alla terve majade rida, nad koristatakse eest, kas ruumiks uutele kavatsustele, või linna väljakute avardamiseks” (Barbarus 1935a: 909). Lisaks maa peal toimuvale käib sama innukas tegevus ka maa all: kiidetakse Moskva metrood, suurt ehitustöö saavutust, ausammast ehitajatele. Barbarus märkab ka, et on tekkinud omalaadne metrooluule ja metrookirjanike maailm, kuid jällegi löikab sellesse positiivsesse kuvandisse pisut kainem pilk, kui maailma parimaks kavandatud metroski nähakse ameerikalikku ülepakumist (Barbarus 1935a: 909). Barbarus tunnistab, et Moskva metroo on kõigiti esinduslik, avar, mugav, valgusküllane, „kõik see räägib tahtest üllatada” (Barbarus 1935a: 910) – või „kõik see räägib tahtest kõik senine ületada” (Barbarus 1950: 104–105). Kui esimene sõnastus väljendab pigem soovi avaldada tugevat muljet, siis teises variandis on toimunud tähenduslik nihe – nõukogude ehitus peab olema tehnika ja ehituse viimane sõna.

Kõige markantsemalt aga muudab reisikirja üldist kuvandit nii Moskvast kui ka Venemaast tervikuna metroo-teemast sugenev tähelepanek, mis 1950. aasta väljaandest on kustutatud: „Võib-olla on siin veidi üle pakutud liigse luksuse taotluses, mis erilise kontrastina tundub, kui vaadelda töölisrajooni kasarmusarnaseid elamuid, mis küll varemalt hädasunnil valmis klopsitud, et ulualust hanki peavarjuta inimestele, ükskõik missugusel kujul ja missuguste mugavustega. Metroo uhkusega võrreldes tunduvad nad vaestemajadena.” (Barbarus 1935a: 910) Barbarus ei käsitle oma reisikirjas töölistemaatikat pikemalt, ent selle lühikese remargiga toob ta välja tugeva kontrasti ülesehitatava kommunistliku ühiskonna välise, ehk isegi klantspildilikult kirka kuvandi ja selle taga peituva vahel. Riiklik ehitustegevus on suunatud suurehitustele ja ühiskondlikele objektidele, tavaline inimene, loosungeis esiplaanile tõstetud lihtne tööline, on oma argielus jäänud tagaplaanile ning peab sageli leppima kesiste elamistingimustega. Barbarus märgib küll tööliste olmetingimuste parandamiseks tehtud plaane, mis on nõukogulikult grandioossed, ent ta kahtleb, „kas puhtvälisele küljele jõuab järele sisemine kodukultuur ja hügieen” (Barbarus 1935a: 910). Ka seda lauset ei leia reisikirja kordustrukist.

Barbarus kui arst vaatlleb ka linna kui organismi, meditsiiniliste terminitega on käsitletud suuri ümberkorraldusplaane. Siinkohal võiks esile tuua, et 1935. aastal on kasutatud linna ümberkorraldamise ja lammutamiste puhul lisaks operatsioonile sõna „amputeerima”, 1950. aastal vaid esimest. Amputeerima kui 'eraldama, eemaldama, ilma jätma' on kergelt negatiivse lisatähendusega, mis operatsioonil kui 'ümberkorraldusel' ja 'parandusel' puudub. Ta nimetab ka arhitekte kirurgideks, kes lisaks Moskvale kavandavad ulatuslikku ümberkujundamist mujalgi, nii et „isegi Erivanist ei tahetavat midagi vana järele jätta. Revolutsioon on suundund puhtmajanduslikule alale” (Barbarus 1935a: 910). Kordustrukki see tekstiosa enam ei sobinud.

Kokkuvõttes on Moskva linn, kus suurt rõhku pannakse ühiskondlikele ehitistele ja uuendustele, tehakse tohutuid plaane, ent kõige selle keskel kipub märkamatuks jääma tavaline inimene, kelle igapäevane elu kulgeb nõukogulike suurehitiste varjus üsna kesistes tingimustes.

Kultuur: teater ja raamatud

Nii Moskva kui ka Leningradi peatükis on olulisel kohal teater. Barbarus on külastanud mitmeid etendusi, nii draamat, ooperit kui ka balletti, ning pühendab nende käsitlemisele ja analüüsile märgatava osa. Ta tõstab esile venelaste temperamenti ning erilist sädet, mis peitub nende tantsukunstis (Barbarus 1935a: 908).

Pikemalt käsitleb ta Leningradi Riikliku Ooperi- ja Balletiteatri Aleksandr Puškini poemil põhinevat „Bahtšissarai purskkaevu”, nimetades seda „õppetunniks koreograafilise kunsti alal” (Barbarus 1935a: 908). Barbaruse lähenemine on mitmekülgne, tähelepanu on pälvinud lisaks koreograafia ka kostüümid, kunstnikutöö ja näitlejate osasse sisseelamine. Ta peab vajalikuks siingi rõhutada kollektiivsust, tuues välja asjaolu, et Leningradi balleti puhul „ei ole tegemist tantsijate ja tantsijannade aritmeetilise kogusummaga, vaid täieliku üheväärsse kollektiiviga-ansambliga sõna otsekoheses mõttes” (Barbarus 1935a: 908).

Nähtud ooperilavastused (Pjotr Tšaikovski „Mazepa” ja Giacomo Meyerbeeri „Hugenotid”) olid lavastustehniliselt täiuslikud, „kuna häälematerjal ei küüni teiste voorusteni” (Barbarus 1935a: 908). Siingi märgitakse kõrgetasemelisi tantsustseene ning kostüüme, samal ajal kui „teatripublik on jäänud ikka endise tagasihoidliku ja lihtsa riietuse juure, et asjata otsid õhtuualette” (Barbarus 1935a: 908).

Leningradi teatrisaalist väljudes kangastub öine linngi päevasest sootuks erinevas võtmes, kus olulisel kohal on muuhulgas Puškin (Barbarus 1935a: 908–909), kelle loomingu hingust on tunda kogu linnas. Ning kokkuvõttes saab terve linn kirjandusliku ilme, alates Leningradi teema sisse juhatanud Vaskratsanikust ja lõpetades Puškini Padaemanda kujuga. Barbarus jõuab mõtteni, et „Leningrad võinuks ka väga hästi Puškingrad olla” (Barbarus 1935a: 909), mida uustrükis ei ole peetud kohaseks avalduseks.

Teatritemaatika tõuseb esile ka ehituspallavikus Moskvas, mis on nagu „suur vabaõhu lava, kus ühed dekoratsioonid vahelduvad teistega, lavastajaiks arhitektid ja insenerid, näitlejaiks ja massi[s]tseenideks töölised. Pole ime, kui need ehituseprobleemid on kandunud teatrilavalegi” (Barbarus 1935a: 910–911). Barbarus on käinud Moskva Kunstiteatris vaatamas Sergio Amaglobeli „Head elu”, kus tegelasteks ongi ehitustemaatikaga haakuvalt arhitektid. Barbarus tutvustab näidendi sisu ja analüüsib rollilahendusi, vaimustub lavastuses kasutatud pöördlavast, näidendi sisu toetavast ehituskust lahendusest. Vahtangovi teatris nähtud Maksim Gorki „Jegor Bulõtšov ja teised” on aga „kodanlise maailma kokkuvarisemise” kogupilt, mis käsitleb erinevate ühiskonnakihtide eluolu, lavastuses leiab „kõrgema keskkihi lemmikluulet kõiges selle sisutuses ja naeruväärsuses (à la: „ananasõ v šampanskom”)” (Barbarus 1935a: 911–912). See tähendab põlastavat viidet elu teises pooles Eestis elanud Igor Severjaninile.

Barbarus suhtub vene teatrisse lugupidavalt: „On juba kord nii, et vene teatrist ei saa üldse halba rääki” (Barbarus 1935a: 911), kuid kordustrüki teatrikajastustes esineb siiski väljajätte. Nii on Moskva teatريفestivalil nähtud Tairovi kammerteatri Shakespeare’il, Puškinil ja Shaw’l põhinevast „Egiptuse ööst” jäetud välja fraas „S. Prokofjevi muusika ja kunstnik Rõndini dekoratiivne talent kaavitas palju selle ajaloolõike elustamiseks” (Barbarus 1935a: 912). Probleemseks on osutunud helilooja Sergei Prokofjevi nimetamine, kes oli langenud 1948. aastal terava kriitika alla ja saanud muuhulgas formalismi süüdistuse. Ka muljed Mihhail Bulgakovi näidendist „Turbinite päevad”, mida Stalin käinud vaatamas vähemalt 15 korda (Ojamaa 2000: 600), on reisikirja uustrukist täielikult välja jäetud.⁶

Peatükk „Raamatute riigis” demonstreerib Nõukogude Liidu suuremahulist raamatukirjastamist ja kodanike lugemishuvi. Siit leiab ka ühe vähestest paralleelidest Eestiga: kui Eestis otsib raamat lugejat, siis Nõukogude Liidus on vastupidi (Barbarus 1935a: 912). Nõukoguliku optimismiga täheldatakse: „Miljonid töölised ja talupojad, kes varem lugeda oskasid, on astunud sesse kultuurisõõri, mille taga nad nii kaua seisma pidid. Kultuur on demokratiseeritud...” (Barbarus 1935a: 912) Ka siin on Barbarus kasutanud oma reisikirjale iseloomulikku kõrvutust minevikuga, ent erinevalt nii mitmestki teisest näitest on vastavat kirjakohta peetud sobivaks ka 1950. aasta väljaandele. Küll aga on kärpeid mujal, näiteks ei leia hilisemast trükist märget, et Puškini „Vaskratsanikul” olid Aleksandr Benois’ illustratsioonid, arvatavaks põhjuseks see, et kunstnik lahkus 1920. aastatel Nõukogude Liidust ja asus elama Pariisi. Samuti on välja jäänud viide vene eepose „Lugu Igori sõjaretkest” Palehhi kunsti illustratsioonidega väljaandele, ilmselt on probleemseks osutunud teose kõrge hinna mainimine (vt Barbarus 1935a: 913). Nagu varemgi, on uustrukist jäetud ära Barbaruse sedastused, mis eelõeldu tähendust muudavad: „Päälegi pole raamat võrdlevalt kallis, *kui mitte luksusväljaannete hindu noteeri*” (Barbarus 1935a: 913).

Barbarus vaeb pikemalt ka suure lugemishuvi põhjuseid. Aga raamatute ruttu müügit kadumise põhjused ei sobitu 1950. aasta konteksti:

Kahtlemata on siin teiseks teguriks raamatute võrdlemisi piiratud tiraaž trükitehniliste raskuste ja paberipuuduse pärast. 160 miljonist inimesest peaks ikkagi rohkem lugejaid leiduma, kui praeguse suurimgi trükk rahuldada suudab. Uute paberivabrikute valmides võib raamatunälg ehk kustutet saada. On veel töik, et välise ülesehituse tuhinaga ei jõua kodukultuur ja korterite sisustus sammu pidada ega koduseid mugavusi luua. Raamat jääb ainukeseks soojendajaks esemeks, mida siiski hankida võimalik. (Barbarus 1935a: 913)

Siin (nagu ka eespoolses metrookäsitluses) võib märgata hinnangut elanike kesistele kodustele oludele ja selle lõigu puudumisega 1950. aasta väljaandes kaob üks olulisi teemaarendusi, tekkiv kuvand on algupärasest posi-

⁶ Reisikirja 1950. aasta trükiversiooni Eesti Rahvusarhiivis säilitatava kirjastuse Ilukirjandus ja Kunst käsikirjaga võrreldes ilmneb, et viide „Turbinite päevadele” on ainuke, mis on keeletoietatud käsikirjas maha tõmmatud (ERA.R-1558.1.11, 106). Käsikirjas on alles mitmed tekstiosad, mida trükiversioonis ei ole (vt nt ERA.R-1558.1.11, 99, 100, 102, 108). Käsikiri kannab vastutava toimetaja Johannes Semperi allkirjaga märget „Ladumiseks valmis” ning tsensori märget „Lubatud ladumiseks” (ERA.R-1558.1.11, 196).

tiivsem. Lisaks raamatute hinnale ja viitele kitsastele korterioludele on välja jäänud ka Barbaruse etteheited paberi kehvale kvaliteedile ning raamatute välimusele. Samuti ei leia 1950. aasta trükist liiduvabariikide arvu, mis on olemas 1935. aastal (vrd Barbarus 1935a: 914, 1950: 110).

Kokkuvõtteks: kui positiivne pole piisavalt positiivne

Kui pärast 1928. aasta reisi Nõukogude Liitu märkis Barbarus kaasaegse nõukogude kirjanduse ülevaates, et „Ei soovi quasipoliitilist probleemi lahendada: on säääl praegu paradiis või põrgu” (Barbarus 1928: 761), siis 1935. aasta reisirakirjas on autori ideoloogiline platvorm selgelt sõnastatud juba sissejuhatuses, milles tuuakse Nõukogude Liidus toimuvat läänele eeskujuks. Barbarusele on ette heidetud reisirakira poliitilist naiivsust, mida on muide esile toodud ka lääne vasakintellektuaalide juures, ent samas on märgitud, et Barbaruse „konkreetses kultuurielu vaatlus artiklis on pädevam ja üsna iseloomulikult pöördunud rohkem vene klassika poole ... või siis väärtustab mittepropagandistlikku esteetiliselt novaatorlust” (Peep 1990: 6).

Barbaruse reisirakirjale on iseloomulik enne-nüüd vastanduse sage kasutamine: ta rajab vahetu linnakuvandi varem nähtu ja kogetu taustale, võrdleb kunagist ja kaasaegset olukorda viimase kasuks. Kuigi Barbaruse taotlus on luua positiivset pilti, aimub selle tagant ka (kunagist) negatiivset, mis aga nõukogudeaegsesse väljaandesse ei sobinud ja tingis kärpeid 1950. aasta trükis. Barbaruse vasakpoolsus ja soosiv suhtumine Nõukogude Liitu ei tule autorit tundvale lugejale üllatusena, ent oluline on, kui palju positiivsem on 1950. aasta kogutud teoste reisirakira võrreldes esmatrükiga. Seal on Barbaruse kohati veidigi kriitilisemat tooni võtvad mõtteavaldused välja jäetud, mõnikord muutub mõte sootuks teiseks või lausa vastupidiseks. Kogutud teoste väljaande reisirakirjas on silutud kõik nurgad ja sealt vaatab vastu tõelises nõukogude vaimustuses kirjutanud autor, mida aga ei saa öelda 1935. aasta esmatrüki kohta.

Kogutud teoste tekstide kohta on järelsõnas märgitud: „Need ... kannavad paratamatult kodanliku aja pitserit [---]. Matkavisandid Nõukogude Liidust 1935. a. on pinnalised ja väljenduselt tagasihoidlikud, kuigi autori seisukoht N. Liidu suhtes on väljaspool kahtlust. Ent sellestki tagasihoidlikust kirjutiisest aitas omal ajal, et eesti kodanlikku klikki ärevusse ajada: ajakirjale, kus see ilmus, tehti ametlikult poolt vali hoiatus.” (Järelsõna 1950) Ajastule iseloomulikku retoorikat kasutades on viidatud ajakirja Looming ümber toimumule 1930. aastate teisel poolel, mil arutleti ajakirja ümberkorraldamist ning rahastamist.⁷ Loomingule heideti muuhulgas ette ka seda, et „kirjelduste, ülevaadete ja kroonika osas puuduvat mõnigi kord põhjendatud ja õige hinnang nii sise- kui välismaa elunähetele” (Ajakirja „Looming”... 1935). Sellele ajalehe Uus Eesti⁸ kommentaarile toetudes lisab Päevaleht: „Kuuldavasti olevat

⁷ Vabariigi Valitsuse otsus rahastamise kohta tehti 1935. aasta detsembris ning see sisaldas ka kümnepunktilist ümberkorralduskava (vt ERA.31.3.9198, 3).

⁸ Harald Peebu (1959: 76) monograafiast võib lugeda, et algselt pidi Barbaruse reisirakira ilmuma ajalehes Uus Eesti. Rummo (1973: 659) peab seda küll võimalikuks, ehkki kinnitust sellele ei ole, ja märgib ühtlasi, et ajalehes ilmus Loomingu järgi tehtud kokkuvõte Barbaruse reisirakirjast (vt Barbarus 1935b). Barbarus oli üks neist, kellele saatis ilmuma hakkav Uus

sedapuhku annud konkreetset põhjust etteheiteiks üks „Loomingus” ilmunud reisikirjeldus....” (O. G. 1935). Tegemist oli siin vaatluse all olnud Barbaruse reisikirjaga, mis lülitus poleemikasse.⁹ Kirjavahetuses Semperiga, mis väärrib omaette käsitlust, puudutab Barbarus seda temaatikat pikemalt, olles muuhulgas veendunud, et „„Loomingu” selgroo murdmine oleks teostund ka ilma minu artiklita” (Rummo 1973: 660). Varasemas koos reisikirja käsikirjaga teele läinud läkituses oli Barbarus Semperile märkinud: „Võib olla nii mõnelegi paistavad mu read liig roosa prillide läbi nähtuna, ent olgu nad vastukaaluks meie ametlikule mahategemisele ja teatud kihi eelarvamistele” (Rummo 1973: 659). Seegi tekst on vähemasti osalt kantud Barbarusele omasest vastandumise vaimust, Nõukogude Liidust positiivset kuvandit pakkuv reisikiri on taaskord võimalus barbaruslikult epateerida.

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute tippkeskus), see on seotud Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumi uurimisprojektiga IUT 18-4 „Eesti Ida ja Lääne vahel: „oma”, „teise”, „võõra”, „vaenlase” kujundite paradigma XX sajandi Eesti kultuurides”.

Arhiiviallikad

Eesti Rahvusarhiiv:

ERA.R-1558.1.11. Riiklik kirjastus Ilukirjandus ja Kunst. Johannes Barbarus, Kogutud teosed III. 1949.

ERA.R-39.1.29. Kirjastus-Ühisus „Uus Eesti” J. Vares-Barbarusele 12.09.1935. – Johannes Vares-Barbarus. Organisatsioonide ja ühingute poolt saadetud kirjad.

ERA.31.3.9198. Vabariigi Valitsuse otsus ajakirjale „Looming” toetuse määramise kohta 19.12.1935–21.12.1935.

Kirjandus

Ajakiri „Looming”... 1935 = Ajakiri „Looming” ümberkorraldamisele. – Uus Eesti 21. XI, lk 2.

Barbarus, Johannes 1928. Märkmeid S.S.S.R-i luulest ja kirjanduslikust tänapäevast. – Looming, nr 8, lk 761–782.

Barbarus, Johannes 1930. Põhjast – lõuna. Reisiviskeid. – Looming, nr 5, lk 568–577.

Barbarus, Johannes 1935a. Matkavisandeid & mõtisklusi. – Looming, nr 8, lk 905–914.

Barbarus, Johannes 1935b. Moskva teatri elust. – Uus Eesti 5. XI, lk 13.

Barbarus, Johannes 1950. Matkavisandeid ja mõtisklusi. – J. Barbarus, Reisikirjad ja kirjanduslikud artiklid. Kogutud teosed III. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 98–111.

Borm, Jan 2004. Defining travel: On the travel book, travel writing and terminology. – Perspectives on Travel Writing. Toim Glenn Hooper, Tim Youngs. (Studies in European Cultural Transition 19.) Aldershot: Ashgate, lk 12–26.

Eesti nimelise kutse kaastöök (vt ERA.R-39.1.29, 70), nii on vähemasti väljaandepoolne koostöövalmidus dokumenteeritud.

⁹ Teemat on pikemalt käsitletud Paul Rummo (vt 1973: 658 jj). Vt ka: Peep 1959: 76–77.

- Eelmäe, August 2000. Friedebert Tuglas. – Eesti kirjanike leksikon. Koost Oskar Kruus, Heino Puhvel. Tallinn: Eesti Raamat, lk 615–617.
- Eelmäe, August 2007. Eluvõla kandmise raske kohus. – Looming, nr 10, lk 1522–1538.
- Epner, Luule 2001. Proosa ja draama kodumaal: stalinismi kammitsas. – Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk, Ele Süvalep, Mart Velsker, Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri, lk 378–386.
- Holland, Patrick, Huggan, Graham 2000. *Tourists with Typewriters. Critical Reflections on Contemporary Travel Writing*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Järelsõna 1950 = Johannes Barbarus, Reisikirjad ja kirjanduslikud artiklid. Kogutud teosed III. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 201.
- Karjahärm, Toomas, Sirk, Väino 2001. Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940. Tallinn: Argo.
- Kepp, Önne 2010. Eesti linnaluule võimalus? Pilk eesti linnaluulele aastatel 1860–1940. – Akadeemia, nr 4, lk 672–694.
- Kõvamees, Anneli 2008. Itaalia eesti reisikirjades. Karl Ristikivi „Itaalia capriccio” ja Aimée Beekmani „Plastmassist südamega madonna”. (Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 21.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Kõvamees, Anneli 2013. Eestlased Venemaal: reisikirjanduslikke reportaaže. – Uurimusi kirjandusest ja kultuurist. (Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi toimetised nr 15.) Toim A. Kõvamees. Tallinn: Tallinna Ülikool, lk 56–73.
- Laak, Marin 2002. Johannes Barbaruse aeg. – Aeg ja kirjandus. Artikleid aja kategooria käsitlest, kasutamisest ja toimimisest tekstides. Toim Rein Veidemann. (Studia litteraria Estonica 4.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 97–116.
- Lamaan, Eduard 1931. „Tänapäeva Venemaa”. Eesti noorsotsialistide reisiseiklustes. – Vaba Maa 7. I, lk 4.
- Martinson, Karl 1999. „Ma samba püstitin...” Puškini 100. surma-aastapäeva tähistamisest Eestis 1937. a. – Akadeemia, nr 6, lk 1134–1168.
- O. G. 1935. „Looming” vaekausil. – Päevaleht 5. XII, lk 6.
- Ojamaa, Jüri 2000. Bulgakov ja Stalin. – Looming, nr 4, lk 599–614.
- Olesk, Sirje 2003. „Laine põhi”. Kirjandusest ja selle kontekstist Eestis aastatel 1950–1953. – Võim ja kultuur. Koost Arvo Krikmann, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 465–479.
- Peep, Harald 1959. Johannes Vares-Barbarus. Lühimonograafia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Peep, Harald 1990. Lääs ja Ida Barbaruse poetilises maailmapildis. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 1–8.
- Polezzi, Loredana 2004. *Between gender and genre: The travels of Estella Canziani*. – *Perspectives on Travel Writing*. Toim Glenn Hooper, Tim Youngs. (Studies in European Cultural Transition 19.) Aldershot: Ashgate, lk 121–137.
- Ропомарьова 2001 = Галина Пономарева, СССР 1920–1930-х годов глазами эстонских писателей. – Радуга, nr 4, lk 105–111.
- Puhvel, Heino 1987. Friedebert Tuglas. – Eesti kirjanduse ajalugu. V köide, 1. raamat. Eesti nõukogude kirjandus. Toim Maie Kalda. Tallinn: Eesti Raamat, lk 138–148.
- Pähkel, Berit 2009. Moskva eesti reisikirjades 1918–1940. Tallinna Ülikool. Bakalaureusetöö.

- Rebassoo, Liina 2014. Üleliiduline Välismaaga Kultuurisidemete Arendamise Organisatsioon ning vasakharitlaste Moskva-meelsuse kujunemine Eestis ja Prantsusmaal maailmasõdade vahelisel ajal. Tartu Ülikool. Magistritöö.
- Rummo, Paul 1973. „Loomingu” noorusaastad. Ajadokumente kommentaaridega. – Looming, nr 4, lk 630–674.
- Semper, Johannes 1928. Märkmleid Moskvaskäigult (Tolstoi juubelile). – Looming, nr 8, lk 783–799.
- Semper, Johannes 1931. Reisikirjeldus 1930. – Looming, nr 1, lk 34–43.
- Teppich-Kasemets, Voldemar 1933. Põrandaaluste juhi paljastusi. – Päeva-leht 2. V, lk 4; 3. V, lk 4.
- Thompson, Carl 2011. Travel Writing. New York: Routledge.
- Urgart, Oskar 1931. Reisikirjeldise minevikust ja olevikust. Vaatlusi 1930. a. toodangu najal. – Eesti Kirjandus, nr 11, lk 577–585.
- Urgart, Oskar 1938. Novell ja reisikirjeldus 1937. aastal. – Eesti Kirjandus, nr 4, lk 202–210.
- Urgart, Oskar 1939. Reisikirjelduse ümber. – Looming, nr 9, lk 990–994.
- Valge, Jaak 2014. Punased I. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut; Rahvusarhiiv.
- Viskel, Eevalt [Jalak, Evald Abram] 1931. „Tänapäeva Venemaa” ehk kahe Eesti noorsotsialisti lihtsameelseid askeldusi „moodsa hieroglüüfi” ümber. – Päeva-leht 15. I, lk 4.
- Youngs, Tim 2013. The Cambridge Introduction to Travel Writing. Cambridge: Cambridge University Press.

Russia as experienced by Johannes Barbarus: The case of a travelogue

Keywords: Johannes Vares-Barbarus, travelogue, Soviet Russia, ideology, editing

The position of Johannes Vares-Barbarus (1890–1946) in Estonian history and culture is contradictory. On the one hand, he was a remarkable doctor of the name of Vares, on the other hand, a poet named Barbarus, whose modernistic poems were not always appreciated. Moreover, the reception of his works has been complicated by his actions in the 1940s, when he was one of the leading figures in the Sovietization of Estonia. His left-wing views are hardly overlooked whenever himself or his works are discussed. His poetry having received so much more attention than the rest of his works, this article analyzes his travelogue *Matkavisandeid & mõtisklusi* („Travel Sketches and Contemplations”), which is based on his visit to the Soviet Union. It was published in the literary magazine *Looming* in 1935 and reprinted in 1950 in his collected works. The article analyzes the image of the Soviet Union in his travelogue published in 1935 and discusses the notable changes that were made in the reprint. Some of those changes have significantly altered the meaning, so that the revised text fits perfectly the Soviet canon.

Anneli Kõvamees (b. 1979), PhD, lecturer of Estonian Literature at the School of the Humanities, Tallinn University, anneli.kovamees@tlu.ee